

теоретичних, так і емпіричних – з метою заповнення тих “білих плям”, що існують сьогодні в концепції новонародженої дисципліни.

Список використаних джерел

1. Ганічева Т. В. Соціокультурний компонент перекладацької компетенції / Т. В. Ганічева // Вісник СумДУ. – Серія: Філологічні науки. – 2005. – №5(77). – С. 10–15.
2. Кардашова Н. Лінгвокультурні, соціокультурні та міжкультурні проблеми перекладу / Н. Кардашова // Наукові записки. – Випуск 89 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 182–185.
3. Корольова А. В. Іншомовний світ крізь призму рідної культури / А. В. Корольова // Науковий часопис. – Випуск 1. – Серія № 9: Сучасні тенденції розвитку мов. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 10–13.
4. Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система / О. Левченко // Вісник Нац. ун-ту “Львів. політ.” – 2003. – № 490 – С. 105–113.
5. Марціяш М. Особливості лінгвокультурологічної інтерференції в ситуаціях міжкультурної комунікації / М. Марціяш // Наукові записки. – Випуск 89 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 44–47.
6. Маслова В. Лінгвокультурологія. / В. Маслова. – Москва : Академія, 2001. – С. 37–47.
7. Чубенко К. В. Лінгвокультурологія з погляду історіографії / К. В. Чубенко // Новітня філологія : Журнал. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – № 4 (24). – С. 57–70.
8. Nida E. A. Language and culture – context in translating / Nida E. A. – Shanghai: Foreign Language Education Press, 2001. – 125 p.

Summary. The article is dedicated to the main problems of relation between language and culture and to some strategies of translation of linguoculturemes.

Key words: language, culture, linguoculturology, linguocultureme, translation.

УДК 821.111 – 3 + 821.161.2 – 3] 091

А.А. Крук

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ ДОЛІ У ТВОРЧОСТІ Т. ГАРДІ ТА І. ФРАНКА

У статті на матеріалі романів “Далеко від шаленої юрби” Т. Гарді та “Перехресні стежки” І. Франка проведено типологічні паралелі у змісті творів, проаналізовано тропіку, символіку, сюжетні колізії, які сукупно є засобом вираження авторських інтенцій щодо інтерпретації концепту долі.

Ключові слова: концепт долі, фатум, трагедія, конфлікт, ідилічні картини, реалізм, ідейний зміст.

Кінець ХХ ст. характеризується появою нового гуманітарно-наукового напрямку – концептуально-культурологічного, що розглядає певне слово чи поняття у широкому спектрі та вивчає його “на рубежі цілого ряду гуманітарних галузей знання – лінгвістики, літературознавства, логіки, філософії, мистецтвознавства й культурології” [8, 8]. Сучасні літературознавці прагнуть осмислити основні категорії людського буття, а також “пізнати їхню природу, властиві їм трансформації смислів, той образний світ, що захований у них, а по тому – й трансцендентний, метафоричний сенс існування загальнолюдських орієнтирів” [6, 4], тобто концептів.

Аналіз художньої концептуальності передбачає заглиблення у філософсько-духовний зміст певного поняття у творах письменників-реалістів кінця ХІХ – початку ХХ ст. Тому в пропонованій розвідці ми спробуємо розглянути питання концептуального наповнення поняття долі, що є визначальним в українській і зарубіжній літературах.

Будучи одним із центральних і найбільш вживаних в українській та англійській прозі епохи реалізму, концепт долі експлікує пасивне й активне ставлення до людського життя. Реалістичні твори осмислюють долю як майбутнє, якого не можна уникнути, тобто домінує традиція підкореності фактичній долі, прийняття її як такої. Саме в цьому виявляє себе пасивне ставлення окремих людей до життя. Активне ставлення експліковане у прагненні позбутися лихої долі,

змінити її, у намаганні знайти кращу долю. Особливо яскраво це зображено в романах “Далеко від шаленої юрби” Т. Гарді та “Перехресні стежки” І. Франка.

Творчість обох митців неодноразово ставала об’єктом дослідження літературознавців, які звертали увагу на проблемно-тематичні, жанрові та сюжетні особливості їхньої прози. Щодо Т. Гарді, то означеними проблемами займалися А. Гурдуз [2], А. Кеттл [5], Л. Смикалова [9]. Інтерес до І. Франка в означеному аспекті виявили Н. Бернадська [1], В. Кононенко [6], Д. Наливайко [7], Н. Шумило [11] та ін. Функціонування концепту долі в мистецькому універсумі обох авторів розглядалося, щоправда, фрагментарно, до того ж типологічні збіги та відмінності у їхній творчості поки що не досліджувались, що й зумовило актуальність статті.

Тема долі та свободи вибору виступає головною в обох романах. Про концепт долі є підстави говорити в контексті образів Габріеля Оука, Бетшеби Евердін, Фанні Робін та Троя (“Далеко від шаленої юрби” Т. Гарді), Євгенія Рафаловича, Регіни Стальської (Твардовської) та Стальського (“Перехресні стежки” І. Франка).

У романі Т. Гарді “Далеко від шаленої юрби” вражають нові, різкі ноти, що дисонують до ідилічних картин сільської дійсності. На початку твору немає навіть натяку на подальші трагічні події. Образи центральних героїв, привабливої життєрадісної Бетшеби і працюючого, розсудливого вівчаря Габріеля, змальовані світлими фарбами, з усього видно, що ці люди сповнені душевним спокоєм і рівновагою. Проте через деякий час ми зауважуємо певну долю трагізму, зокрема це стосується епізоду, коли Габріель Оук втрачає своїх овець і ферму, яку він на той час орендував. “Жорстока доля не дала Габріелю спокійно насолоджуватись своїм щастям” [14, 142]. Автор відстежує долю головного героя, яка “за всіма ознаками не сприяла Оуку” [14, 34], адже, пройшовши через багато нещастя, які дали йому більше, ніж відібрали, “він спустився з висот свого пастушого розквіту в безодню принизливої бідності, проте віднайшов непорушний спокій, якого раніше не знав, і ту байдужість до власної долі, яка одного робить негідником, а другому, навпаки, допомагає духовно зростати” [14, 46].

Хоча Габріелю було дуже важко, адже його кохана Бетшеба відмовила йому, він втратив господарство, ферму, проте він не корився долі. Габріель не вважав долю невблаганним фатумом, навпаки, він вбачав у долі свого двійника або ж ангела, посланого йому при народженні, він вірить, що цей ангел буде оберігати його протягом усього життя. “Важкі мінливості долі зробили його покірним” [14, 54], хоча він не втрачав надії на щастя.

Трагічне в романі Т. Гарді пов’язане переважно не з долею головних героїв, а з історією епізодичного персонажа, Фанні Робін – служниці сусіда Бетшеби фермера Болдвуда. Історія її життя є поширеним у класичній літературі сюжетом про сільську дівчину, що стає жертвою спокусника з міста. Хоча образ Фанні майже позбавлений індивідуалізованих рис, він надовго западає у пам’ять завдяки співчутливому до нього ставленню з боку автора.

Спокусник Фанні, драгун Трой, “гультай у військовій формі” – типовий представник міського аморального середовища. “Мінливості долі зробили сержанта Троя створінням не зовсім звичайного складу” [14, 160]. Його лестощам піддається навіть обережна, розсудлива Бетшеба. Вона осліплена “рицарськими” манерами Троя, які вражають її більше, ніж щире та тривале почуття закоханих у неї Болдвуда та Оука. Бетшеба захоплюється рішучістю Троя, що межує з брутальністю, вбачає в ній ознаки справжньої енергії. Вона нехтує порадами друзів, коли ті хочуть відкрити їй очі на моральну ницість Троя, і виходить за нього заміж. Бетшеба недовго тішиться ілюзіями, бо її чоловік не може маскувати свою вдачу. “Проклята доля” [14, 283] завдавала покірній Бетшебі удар за ударом. Протягом недовготривалого заміжжя на неї “сипались удари долі” [14, 284], поки не настав час страшного та трагічного вироку. “Добре усвідомлюючи, що вчинила фатальну помилку, Бетшеба скорилась долі і байдуже чекала розв’язки” [14, 148]. Пройшовши через усі біди, героїня дочекалася милостивої долі, смерть Троя дала їй можливість зробити через деякий час новий, щасливий вибір.

Смерті Фанні, Болдвуда і Троя постають як епізод розповіді про взаємини Оука і Бетшеби. Загальний настрій роману співпадає з його головним задумом – оспівати здорові почуття людей, близьких до природи, звеличити “замкнутий світ хуторців, розсипаних серед зелених левад, світ, де єдиним натовпом є череда, а єдину метушню створює вітер” [14, 139].

Роман “Перехресні стежки” І. Франка – соціально-психологічний твір, фактура якого містить містечкову проблематику провінційного буття. В романі присутні суспільно-філософські концепти, промовисті картини побутового і родинного життя. Художньо-естетичний та ідейно-світоглядний зміст роману полягає у мистецькому вирішенні проблеми служіння демократично інтелігенції своєму знедоленому народові.

Провідною у “Перехресних стежках” є тема кохання молодого адвоката Євгенія Рафаловича й Регіни Твардовської. Рафалович приїздить у справах в галицьке повітове місто, де зустрічається з колишнім гімназійним інструктором Стальським, садистом і деспотом, дружиною якого є Регіна, юнацьке кохання адвоката. Розв’язкою сюжетної лінії є те, що автор подає далі історію любові людей, котрі бачились востаннє 10 років тому. Тепер, через 10 років, Рафалович

бачить іншу Регіну. Спокій на її обличчі надавав її “виразу якоюсь тупості й байдужості” [10, 68]. Сама Регіна каже адвокату в міському саду: “Пора наших любовців минула і ніяка сила не верне її” [10, 73]. Рафалович дуже боляче переживає втрату того ідеалу, яким для нього була Регіна. Автор “розкрив тотожність колись щиро ним коханої Регіни з так низько атестованою своїм мучителем дружиною Стальського. Це надало глибокого драматизму становищу Рафаловича – свідка приниження хай навіть збляклої коханої, зневаження ідеалу” [4, 212]. Кохання завершується трагічно: Регіна стає мимовільним убивцею свого чоловіка, а сама тоне в річці. “Трагізм сюжетного стрижня “Євген – Регіна”, наснаженого щемливим автобіографізмом посилений пізнанням їхнього минулого Стальським (що робить украй нестерпним життя героїні), самою неможливістю сполучити “перехресні стежки”, вхопити щастя” [4, 212].

Зустріч головного героя “Перехресних стежок” – “мужичого” адвоката Рафаловича – з Регіною, жінкою, яка уособлювала його молодечий ідеал, а тепер виявилася його блідю копією, зустріч зі своїм минулим в образі Стальського, “скотини в людській подобі”, і, зрештою, зустріч з селянином, який заблукав недалеко від свого села в молодому сосновому лісі, де “ні стежки, ні прикмети жодної” – це перехресні стежки життєвого й історичного випробування радикальною інтелігенцією та її розвитку. Франко ідеологічно й символічно підсумував цей шлях як випробування серед шляху між минулим і майбутнім видіннями.

Два плани сюжетної лінії, любов та політична боротьба, перетворюються в кінці твору на дві розв’язки. Любовна лінія приходить до трагічного кінця (смерть Регіни), проте лінія боротьби має обнадійливу перспективу. У творі можна виявити цілу низку співпадань, які характеризують “стан головного героя, розвиток його настроїв, переживань, рефлексій” [3, 270]. Головному героєві твору “Перехресні стежки” постійно доводиться переборювати безліч перешкод на шляху до поставленої мети. Перебуваючи у конфліктних стосунках із оточенням та обставинами, будучи інтелігентною та вольовою людиною, він прагне змінити хід подій, долю. Адже такі ненормальності життя не влаштовують головного героя.

Простеживши сюжетні лінії обох романів, зауважуємо: подібним є те, що головні герої здебільшого схиляються перед примхами невблаганної долі. Їх безупинні плачі й ремствування підтверджують думку про те, що не лише соціально-економічні умови, схильність до сантиментів і мелодраматизму визначають покірливо-принижений тонус персонажів. Суттєвий вплив на творчість обох письменників мала і власне психологічна структура українського й англійського мовних типів, якщо не в усіх різновидах, то принаймні у поведінковій нормі підкореності долі. А це означає, що схилення перед владою долі знайшло відтворення в національному художньому дискурсі.

Відповідно до інтерпретації долі як нещастя постає низка означень: проклята доля, нещаслива доля (Т. Гарді), зла доля, лиха доля, недобра доля, щербата доля (І. Франко) тощо. Концепт долі передовсім пов’язаний із соціальними мотивами творчості, але водночас віддзеркалює традиційно-народні уявлення, відтворені в англійській та українській народно-пісенній творчості, а відтак літературах. Помітним є те, що концепт долі в обох авторів набуває додаткового забарвлення “жорстокості”, “невблаганності”. При цьому присутня градація значень, пояснюваних дієсловами “скоритися”, “боротися” та ін. Трагічна визначеність майбутнього героїв полягає в тому, що доля, як би вона не виражалась – чи через несприятливі соціальні обставини, владу патріархальних звичаїв, збіг обставин, чи суб’єктивний чинник (ілюзії, помилки, забобони героїнь) – все веде їх до поразки. І лише порівняно рідко доля посміхається головним героям (Бетшеба, Оук Т. Гарді та Євгеній І. Франка). Проте, навіть враховуючи цей щасливий кінець, сумний настрій від авторських картин життя в цілому залишається незмінним.

Провівши типологічні паралелі, відзначимо і відмінність, яка впливає, адже помітним є те, що Т. Гарді схилявся до психологічно-емоційного впливу на читача. Елементи соціально-психологічного аналізу лише зрідка постають у нього сюжетно розгорнутими чинниками конфлікту. Англійський письменник унікав об’єктивно-безпристрасного підходу до долі людини, який натомість послідовно стверджувався українським митцем. І. Франко зі своїм науковим реалізмом, за словами Д. Наливайка, “в розробці селянської теми виявляв вищий ступінь об’єктивності зображення, появу автора з іншими функціями й іншою структурою” [7, 294]. Характерною рисою І. Франка є те, що він ідентифікується з соціумом, селянським середовищем, дивиться на світ його ж очима, переживає його почуттями, дотримується його ціннісної шкали, а лексичний склад характеризується експресивною народнопоетичною образністю.

Список використаних джерел

1. Бернадська Н. І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція / Ніна Іванівна Бернадська. – К. : Академвидав, 2004. – 368 с.
2. Гурдуз А. І. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській “прозі про землю” кінця XIX – першої третини XX ст. / Андрій Іванович Гурдуз. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – 216 с.

3. Ільницький М. М. Все, що мав у житті... Повість Івана Франка “Перехресні стежки” в світлі авторської особистості / Микола Миколайович Ільницький // У вимірах часу: Літературно-критичні статті. – К. : Рад. письменник, 1988. – 275 с.
4. Історія української літератури ХІХ ст. (70-90-ті роки) : у 2 кн. / О. Д. Гнідан, Л. С. Дем’янівська, С. С. Кіраль та ін.; [за ред. О. Д. Гнідан]. – К. : Вища школа, 2003. – Кн. 2. – 439 с.
5. Кеттл А. Томас Харди. “Тэсс из рода д’Эрбервиллей” (1891) / Арнольд Кеттл // Введение в историю английского романа. – М. : Прогресс, 1966. – С. 266-280.
6. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / Віталій Іванович Кононенко. – Київ; Івано-Франківськ, 2004. – 248 с.
7. Наливайко Д. С. Теорія літератури і компаративістика / Дмитро Сергійович Наливайко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – 347 с.
8. Нерознак В. П. Теория словесности: старая и новая парадигмы // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / [под общ. ред. В. П. Нерознака]. – М. : Academia, 1997. – С. 5-8.
9. Смикалова Л. О. Англійське село в романах Т. Гарді (Уессекський цикл) / Лідія Олександрівна Смикалова. – Л. : Вид-во Львівського університету, 1959. – 36 с.
10. Франко І. Перехресні стежки: повість / Іван Якович Франко. – Кіровоград : Степова Еллада, 2000. – 256 с.
11. Шумило Н. М. Під знаком національної самобутності / Наталя Микитівна Шумило. – К. : Задруга, 2003. – 354 с.
12. Cecil D. Hardy the Novelist: an Essay in Criticism / David Cecil. – London : Constable, 1943. – 157 p.
13. Hardy F. E. The life of Thomas Hardy. 1840 – 1928 / Florence Emily Hardy. – London : Cambridge University Press, 1962. – 346 p.
14. Hardy T. Far from the Madding Crowd / Thomas Hardy. – London : Penguin Popular Classics, 1994. – 380 p.

Summary. This article envisages the typological parallels in the content of such works as “Far from the Madding Crowd” by T. Hardy and “Crossing paths” by I. Franko, investigates the tropics, symbolism, plot conflicts that provide means of expressing authorial intentions in the interpretation of fate’s concept.

Keywords: concept of destiny, fate, tragedy, conflict, idyllic pictures, realism, ideological content.

УДК 811.161.2’38’37

О.В. Кульбабська

АСОЦІАТИВНИЙ ПРОСТІР ПОРІВНЯННЯ

У статті з’ясовано функції порівняльних конструкцій у художньому тексті. Спостережено, що в основі порівнянь лежать логічні операції виокремлення найсуттєвішої ознаки предмета через зіставлення з іншим, для якого ця ознака є виразнішою.

Ключові слова: художній текст, порівняльна конструкція, образність, авторські інтенції.

Висловлення з порівняльною конструкцією – основний репрезентант асоціативних відношень, що відображає специфічну модель думки. Проте в сучасній українській мові немає комплексного аналізу функціонально-семантичної категорії порівняння, залишається неопрацьованим питання парадигматики компаративного змісту.

Багатоплановість феномену поняття “порівняння” зумовила його розгляд у філософському (гносеологічному), логічному та лінгвістичному аспектах. Незважаючи на значну кількість мовознавчих досліджень специфіки порівняння (починаючи від античних часів), відсутні чіткі критерії аналізу цих художніх засобів. Зокрема, порівняння вивчають: 1) у співвідношенні з метафорою (Н. Арутюнова, В. Телія та ін.); 2) зважаючи на специфіку засобів вираження (Ю. Апресян, В. Кононенко, А. Прияткіна та ін.); 3) як маркер ідіостилю письменника (Я. Голоух, Н. Шатілова та ін.); 4) у синтаксичному плані (І. Кучеренко, Н. Гуйванюк та ін.). Мета нашої розвідки – з’ясувати прагматичний вимір порівняльних конструкцій.